

**Thomas Piketty, *Le Capital au XXIe siècle*, Le Seuil, 2013,
976 p. (izdanje na srpskom: Toma Piketi, *Kapital u XXI veku*,
Akademska knjiga, Novi Sad, 2015)**

„Kapital u 21. veku”, knjiga Tome Piketija, direktora studija na pariškoj Školi visokih studija u društvenim naukama (EHESS) i dobitnika nagrade za najperspektivnijeg ekonomistu u Francuskoj 2002, izvorno štampana 2013. na francuskom jeziku u izdanju prestižne izdavačke kuće *Seuil*, jedno je od najznačajnijih i najviše debatovanih dela u novom milenijumu. U najkraćem, autor u studiji analizira dinamiku raspodele bogatstva i nasledne imovine od XVIII veka do danas, pre nego što će doneti neke zaključke o perspektivama za XXI vek. Temeljeći svoje tumačenje na grupnim i obimnim istraživanjima u oblasti društvenih i ekonomskih nauka, te zaista impresivnom statističkom materijalu (knjiga na francuskom ima blizu 1000 strana i sadrži mnogobrojne tabelarne ilustracije), Piketi ubedljivo pokazuje kako kapitalizam, po svojoj prirodi, predstavlja mašinu za fabrikovanje socijalnih nejednakosti, a pogotovo je to slučaj danas kada je čovek potpuno skrajnut u stranu na račun novotronizovanog božanstva: kapitala i profita. U suštini, jedan od najznačajnijih doprinosa ove knjige je upravo taj što se u njoj nude opipljivi i nesporni dokazi za tvrdnje raznih progresivnih intelektualaca, ali i društvenih pokreta (poput *Occupy Wall Street*, *Indignadosi* itd.), da se zapadna društva danas po pitanju socijalnih nejednakosti polako vraćaju tamo

gde su bila pre jednog veka, kao i da je sasvim utemeljena parola rečenih pokreta: „mi smo 99%“. Iz tog razloga, nije preterana ocena Pola Krugmana da Piketijeva knjiga predstavlja „revoluciju načina na koji se shvataju tendencije dugog trajanja u pogledu nejednakosti“ (*New York Review of Books*), te da se svakako radi o „knjizi godine, a možda i decenije“ (*The New York Times*).

Struktura ove knjige postavljena je tako da se u prvom poglavlju o Dohotku i kapitalu, govori o razlici između dohotka i učinka (u proizvodnji), gde Piketi pravi jasnu razliku između razvijenih zemalja čiji je dohodak po glavi veći od unutar nacionalnog proizvodnog učinka sa jedne i nerazvijenih zemalja čija je proporcija ovih dveju parametara obrnuta, sa druge strane (68). U prvom poglavlju, on se bavi još i fenomenom rasta, za koga tvrdi da istovremeno neke ljude ugrožava, dok drugima obezbeđuje dobit. (22) U drugom delu naslovljenom „Dinamika proporcije između kapitala i dohotka“, ovaj francuski ekonomista razmatra pitanje proporcije između povrata na kapital i dohotka, osvrćući se i na istorijsku dinamiku kretanja ove proporcionalnosti, kao i na kretanje proporcije između akumuliranog bogatstva i nacionalnog dohotka. Razvoj onoga što on naziva „patrimonijalnim kapitalizmom“, Piketi vezuje za rast proporcije između akumuliranog

bogatstva i nacionalnog dohotka, u korist akumuliranog bogatstva. (173) U trećem delu pod naslovom „Struktura nejednakosti“, Piketi se bavi analizom procesa produblivanja jaza između povrata na kapital i stečenog profita sa jedne i poreskih stopa i poreskih prihoda sa druge strane (294). U poslednjem poglavlju pod nazivom „Regulacija kapitala u XXI. veku“, autor jednog od najvažnijih ekonomskih dela današnjice, predlaže rešenja za probleme koje je mapirao u trećem delu. Ta rešenja ogledaju se u merama kao što je globalni standard u oporezivanju kapitala, kao i progresivno oporezivanje. Pored navedenih poglavlja, uvod u knjigu kao i zaključak vrlo su informativni i korisni za mnoštvo daljih interdisciplinarnih debata.

U knjizi se zaista mogu pronaći esencijalni podaci o nejednakostima na globalnom i nacionalnim nivoima, ali i o drugim ekonomskim parametrima. Široj javnosti svakako će biti interesantni podaci poput onog da je u 2012. prosečan prihod po glavi stanovnika na svetskom nivou iznosio 760 evra, a da je BDP po glavi stanovnika sveta iznosio 10,100 evra (63). U svojoj analizi uz pomoć mnoštva podataka do kojih je došao u toku svog petnaestogodišnjeg istraživanja, Piketi daje još niz podataka interesantnih za mnogo širu publiku od one stručne, ili stručnije. U sklopu odeljka u kom se bavi „menadžerizacijom sveta“, on navodi podatak da je od 2000 do 2010. godine u top 0,1 % najbogatijih ljudi u SAD, samo 5 % glumaca, sportista i ostalih svetski poznatih umetnika za koje svakodnevno čitamo da godišnje zarađuju stotine miliona dolara. Sa druge strane, čak 60 do 70 % pripadnika

top 0,1 % u SAD čine menadžeri (302–3). Naravno, centralni ekonomski problem koji knjiga obrađuje tiče se sve manje razlike između povrata na kapital i ekonomskog rasta (u procentima) koji presudno utiče na rast socijalnih nejednakosti (77), zahteva malo više čitaocve pažnje.

Već u uvodnom delu, Piketi se ograda od toga da je sposoban da sa sigurnošću predvidi „u kakvoj će se formi kapital pojaviti 2063 godine“, pa moli čitaoce da mu „progledaju kroz prste“ što je možda pomalo i pretenciozno nazvao knjigu „Kapital u 21 veku“ (35). U prvom delu u kom se Piketi bavi analizom sopstvenih podataka, mapiranjem i raščlanjivanjem problema, zaista nema previše toga da mu se progleda kroz prste. Analiza je konzistentna i dragocena. Na nekoliko mesta on u marksističkom duhu (iako sebe ne smatra marksistom) naglašava da je istorija distribucije bogatstva oduvek bilo duboko političko pitanje (20), te da su cena kapitala i pogotovo moguće dugoročne strukturne divergencije, uvek delom socijalni i politički konstrukti (188). On takođe pri analizi ekonomskih parametara u XX. veku nedvosmisleno konflikte u prethodnom stoleću označava kao ratove oko privatnog vlasništva, kapitala i globalne distribucije bogatstva (118). Pošto naglašava i to da onaj koji pokušava da se bavi nejednakostima nikada to ne čini iz neutralne pozicije (270), onda je na osnovu njegove analize jasno da je Piketi, pošto već nije neutralan, znatno bliže marksističkoj analizi (političke) ekonomije nego liberalnom shvatanju ekonomije koju vodi nekakva „nevidljiva ruka“. Sa druge strane, procenu (evidentne) razdaljine između

Piketija i Marksa daćemo na kraju ovog prikaza.

Istorijski, u knjizi se često naglašava sličnost između današnjeg vremena i perioda pre Prvog svetskog rata, ali i XIX veka u celini. Naime, XIX vek je bio prvi vek u kom je viđen održivi rast proizvodnje, ali je veliki deo populacije video malo ili nimalo benefita od rasta u ekonomskom učinku pospešenim industrijalizacijom (87). Upravo je modernizacija koju je obeležio ekonomski rast sa jedne i stagnacija u nadnicama sa druge strane, bila kontekst u kom je (i zbog kojeg) razvijena misao naučnog socijalizma sa Marksom. Od neoliberalno – konzervativne (kontra) revolucije na ovamo, Evropa i svet su se nakon „*les trente glorieuses*” (1945 – 1975 tokom kojih su nejednakosti bile znatno manje nego danas i u odnosu na period pre Prvog svetskog rata) vratili na put iz XIX i početka XX veka, bar kada je distribucija bogatstva u pitanju. U Italiji na primer, između 1970. godine i 2010, privatni kapital porastao je sa 240 % na 680 % ukupnog nacionalnog dohotka (184). Paralelno sa ovim trendom prema Picketijevim navodima, pogotovo u devedesetim godinama, došlo je do značajnog pada u udelu nacionalnog dohotka koji je odlazio na nadnice i rad (220), čime je značajno povećana razlika između ukupnog prihoda od kapitala (povrata od kapitala) i sakupljenog poreza na dohodak (294). Interesantno je da se ovom preseku stanja tokom procesa revitalizacije društava ogromnih ekonomskih razlika iz XIX veka, odnosno disproporciji između dohotka od kapitala i dohotka od rada, moraju pridodati i „radnici” koji su danas kao „menadžeri”, u svojim prihodima čak i nadmašili vlasnike kapitala. Otuda

Piketi zaključuje da danas živimo u „svetu menadžera” (279) koji su danas, za razliku od 19. veka, dodatni faktor koji utiče na radikalnu i ekonomsku stratifikaciju, odnosno na ekonomske nejednakosti i da danas, paralelno sa podelom na rad i kapital imamo i podelu unutar (prihoda od) rada – pri čemu svedočimo međusobnom podupiranju „dva tabora” buržoaske klase – menadžera sa jedne i vlasnika kapitala sa druge strane (mada Piketi ne koristi termin „buržoaska klasa”) (288).

Iako se u svojoj analizi pre svega fokusira na države „razvijenog zapada”, među kojima najviše na Veliku Britaniju, Francusku i SAD, u analitičkom delu ove knjige svakako možemo pronaći i mnogo toga primenljivog na današnju Srbiju koju Piketi inače, u svojoj knjizi spominje samo jednom (i to manje – više nasumično, u fusnoti 22 poglavlja o „Prihodu i kapitalu” na strani 62; Jugoslaviju na primer ne spominje ni jednom). Najpre, čitaocima u Srbiji može da bude interesantno šta Piketi ima da kaže po pitanju najznačajnijih faktora pri rastu ekonomskih nejednakosti. Pored sporijeg ekonomskog rasta, on navodi i privatizaciju, kao i „*catch up*” fenomen u osamdesetim i devedesetim godinama – odnosno fenomen „sustizanja” koji najjasnije prepoznajemo u post – socijalističkoj Evropi kojoj pripada i Srbija (173). Takođe je interesantno to što Piketi govori o rastu koji može neke ljude da ošteti a drugima da obezbedi benefit (22). Dalje, on navodi to da država čije su firme u stranom vlasništvu može imati visok domaći proizvod, ali znatno niži nacionalni prihod po

glavi stanovnika jer su profit i rente koje izlaze iz države izuzete iz konačne računice (44). U daljem tekstu Piketi objašnjava i da je iskustvo pokazalo da su šanse za pozitivni ekonomski ishod veće ako su države u stanju da investiraju same u svoj razvoj (72). Sve ove tvrdnje dodatno su obrazložene i što je još važnije, više su nego relevantne za današnju Srbiju u kojoj dominiraju termini kao što su „rast BDP-a“ i „strane investicije“.

Naravno, Piketi se u svojoj studiji ne zadržava samo na komparativnoj, dijahronoj i sinhronoj, istorijskoj analizi, već pokušava da ponudi i rešenja za aktuelnu socijalno neodrživu situaciju u kojoj se nalazi globalno kapitalističko društvo. Njegova teza je da samo rat ili progresivni porezi mogu zaustaviti ovu dinamiku permanentnog povećavanja nejednakosti u savremenom svetu. On se tu ponovo služi jednom istorijskom paralelom. Naime, nakon kraha iz 1929. i još više posle Drugog svetskog rata, države su uvodile progresivne poreze sa poreskim stopama koje su čak imale i konfiskacioni karakter za bogastva koja su tada procenjivana kao prekomerna. SAD i Britanija su išle najdalje sa tim „kažnjavalačkim“ porezima na najviše razrede kada je u pitanju dohodak (90% Velika Britanija i više od 70% SAD od 30-ih do 80-ih godina) i nasledstvo (oko 80% u istom razdoblju). U pitanju su dakle iste države, koje su nakon dolaska Regana i Tačerove na vlast, najbrutalnije smanjile ove poreze (danas se oni kreću u najboljem slučaju oko 40%). U Francuskoj i Nemačkoj su date poreske stope bile na nižem nivou do 1980-ih godina, ali su i doživele manji pad

pod neoliberalnom kontrarevolucijom (805, 811). Na ovom je mestu možda zanimljivo podsetiti se da su najveći kritičari današnjeg francuskog predsednika Fransoa Olanda, koji je u predsedničkoj kampanji najavljivao uvođenje poreske stope od 70% za najviše poreske razrede, upravo dolazili iz anglosaksonskih krugova, tvrdeći da se radi o „populističkim“ i „utopijskim“ obećanjima i merama, te iz tog razloga „socijalistu“ Olanda, koga je u kampanji aktivno podržao i sam Piketi, denuncirali kao „najopsanijeg čoveka u Evropi“ i vodili žestoku kampanju protiv njega u najuticajnijim medijima. Naravno, to je trajalo dok im ovaj, nepunih pola godine po dolasku na vlast, nije svojim socijal-defetizmom praktično pokazao da prihvata tačerovsku parolu TINA (*There is no alternative*), čime je izgubio i Piketijevu podršku.

Iz ovog primera ustvari proizilazi Piketijev glavni predlog da se pojača poreska presija na krupni kapital. On, slično poznatom srpskom ekonomisti i bivšem stručnjaku Svetske banke, Branku Milanoviću, poziva da se uvede jedna vrsta solidarnog poreza na svetskom, ili bar na evropskom, planu (kako bi se izbegla poreska konkurencija između zemalja i egzil kapitala) koji bi uzeo u obzir tržišnu vrednost celokupnih finansijskih, profesionalnih (bankarski depoi, akcije, obaveze itd.) i građevinskih aktiva, kao i dugova (838). Piketi tako predlaže tri potencijalne varijante ovog poreza na privatni kapital: *varijanta 1.* 0% ispod 1 miliona evra, 1% između 1 i 5 miliona evra i 2% iznad 5 miliona; *varijanta 2.* 5 ili 10 % na kapital iznad 1 milijarde evra; i, nazad *varijanta 3.* 0,1% ispod 200 000 evra, i 0,5% između 200 000

i milion evra (842). Naravno, ovo su uglavnom evrocentrični predlozi koji imaju vrednost samo u zapadnom kontekstu, ali i malo dodira sa trećim i post-socijalističkim svetom. U suštini, treba otvoreno reći da je Piketi ideološki vrlo lako „čitljiv“. Zalažući se za „adekvatnu reaktualizaciju socijaldemokratskog i liberalnog poreskog programa iz prošlog veka“, što bi se upravo postiglo odbranom socijalne države i progresivnog poreza na prihode na globalnom planu, on jasno staje na pozicije posleratne socijaldemokratije (835). Na temelju toga, on pledira i za porez na privatnu imovinu na godišnjem nivou od 1%, ako njena vrednost prelazi milion evra, tj. 2% ukoliko je vrednost imovine viša od 5 miliona evra, ili 5 ili 10 % ukoliko je ista iznad jedne milijarde. Ovaj ekonomista čak kvalifikuje takav porez kao „korisnu utopiju“, a vidi ga i kao adekvatno oruđe za utvrđivanje finansijske transparentnosti. Rečena mera bi, naime, omogućila i da se etablira finansijski katastar (843), jer su danas podaci o imovini i bogatstvu, čije je deklarisanje nominalno obavezno, nepotpuni, čime se ide na ruku najbogatijima. Naravno, dati porez je u kontekstu postojećih snaga i odnosa na globalnom i lokalnom planu poprilično „utopijski“ predlog, jer je teško očekivati da bi čak i vlade u EU bile spremne na zajednički korak. Autor pak u nedavno datim intervjuima tvrdi da bi Nemačka, uz pritisak južno- i severno-evropskih zemalja u krizi, i uz podršku levih vlada Francuske i Italije, verovatno popustila, čime bi se nepovratno otvorio put za operacionalizaciju njegovih ideja. Naznake takvog zaokreta su poprilično maglovite jer za sada i tzv. levičarske vlade vode politiku „stezanja kaiša“ i podvrgavanja interesima dominantnih

klasa kada su porezi u pitanju. U tom ključu, ako bismo govorili o nedostacima ovog kapitalnog dela iz oblasti ekonomije i društvenih nauka, onda je to upravo nepostojeći, ili bar nedovoljno razvijen aparat klasne analize koji bi nam svakako pomogao da lakše razumemo nepreglednu masu citiranih podataka.

Nejednaka raspodela bogatstva i prihoda je svakako jedna od istorijski najraspravljanijih tema. Piketijev „Kaptal u XXI veku“ nam, u tom smislu, donosi zaista vredne i sažete podatke nad kojima jednostavno moramo da se zamislimo. Neki podaci opšteg tipa kažu da je prosečni prihod u Evropskoj Uniji u 2012. iznosio 2040 evra, a u SAD 3050 dolara po glavi stanovnika, dok je u Africi on iznosio 200 evra (63), uz istovremenu socijalnu stratifikaciju u zapadnom svetu koja polako dostiže nivo koji je bio karakterističan za kraj XIX i početak XX veka. Sa druge strane, Toma Piketi se već u uvodnom delu poziva na prvi član francuske *Deklaracije o pravima čoveka i građanina* iz 1789. godine u kom se kaže da „socijalne razlike mogu biti opravdane jedino u slučaju zajedničke koristi“ (31). Dakle, bez obzira na ideološka i politička stanovišta, njegova studija nas navodi da se zamislimo o tome može li se racionalizovati sistem koji je od 1997. do 2007. omogućio da 10 % ljudi u SAD-u absorbuje $\frac{3}{4}$ ukupnog ekonomskog rasta, a top 1 % čak 60 % tog rasta (296)? U tom smislu, treba se odmah zapitati i da li je Piketijev kejnzijanski pristup možda lečenje pacijenta obolelog od raka čašicom toplog čaja? A pogotovo je sociološki relevantno pitanje autorove „vere“ u voluntarizam političkih elita.

Čak i ako bismo na ovom mestu apstrahovali nadmoćnost marksističke analize jednakosti na nivou proizvodnje u odnosu na Piketijevo socijal-liberalno razumevanje jednakosti na nivou distribucije, ono što zaista zbunjuje je autorovo ignorisanje činjenice da evropska socijalna država ili socijaldemokratska „država blagostanja“, nije nikako bila rezultat nekog „prosvetljenog demokratskog kapitalizma“, već prevashodno straha vladajućih ekonomskih klasa od revolucionarnih radničkih mobilizacija na Zapadu i „bauka“ komunizma s Istoka. Smanjivanje socijalnih nejednakosti od kraja Prvog svetskog rata pa sve do 1980-ih, kada dolazi do krize nominalnog socijalizma i slabljenja sindikata na Zapadu, posledica je klasne borbe i koncesija izvojevanih snažnim pritiskom „odozdo“, a ne dobre volje političkih oligarhija za trajnim uvođenjem visokog progresivnog oporezivanja na planu nacionalnih država. U kontekstu drugog talasa globalizacije, slabosti radničkog pokreta i njegovih ekonomskih i političkih organizacija, tj. kapitala dominacije nad radom, globalno progresivno oporezivanje, kao i druge socijaldemokratske mere, su u podjednako meri (ne)mogući kao i neka revolucionarna (kvalitativna) promena postojećeg društveno-ekonomskog sistema kapitalizma koji je strukturalno, kako to odlično pokazuje Piketi, zasnovan na nejednakostima. Drugim rečima kazano, bez snažne mobilizacije depriviranih slojeva i radikalne promene odnosa u klasnoj borbi, i reformistička i revolucionarna politika predstavljaju *la mission impossible*.

Efektivno, najveći doprinos Piketijevog dela se ogleda u tome što nam je dao zaista impresivnu faktografiju za razumevanje društvenih nejednakosti i što je ovo pitanje opet vratio u centar intelektualne debate. Njegove teze su nesumnjivo uzrokovale zapaljive diskusije s obe strane Atlantika: naročito one koje obrađuju aktuelne tendencije „kapitalizma divljih zveri“, kako je današnji neoliberalni kapitalizam nazvao bivši nemački kancelar, nedavno preminuli socijaldemokrata Helmut Šmit. Bez sumnje, Piketijev rad od oko 15 godina koliko je proveo sakupljajući podatke predstavljene u knjizi „Kapital u XXI veku“, višestruko se isplatio kako njemu, tako i široj javnosti koja je na jednom mestu dobila mnoštvo korisnih podataka i analiza sa kojima može u budućnosti operisati. Nećemo pogrešiti ako zaključimo da se radi o monumentalnoj i neizbežnoj referenci za one koji žele da se temeljno informišu o nejednakoj i nelegitimnoj raspodeli bogatstva i prihoda, ne samo u savremenom svetu, nego i u istorijskoj vertikali postojanja kapitalizma kao društveno-ekonomske formacije. Možda se najzanimljivija i najprodornija ocena ovog dela može naći u kratkoj tvrdnji Kristijana Bodela i Rožea Establea, iznešenoj u francuskom časopisu *Sociologie*, da se radi o „(...) objašnjavajućoj snazi analize koja daje smisao epohi u kojoj živimo“.

Ivica Mladenović i Filip Balunović